

Biyoetik Eğitimi: Gereği, Amaçları

Nermin ERSOY*

* Yrd.Doç.Dr.Kocaali Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD Bşk., KOCAELİ

20. yüzyılda biyolojik bilimlerin hızlı gelişimi, klinik uygulamaların bilimselliğe, hatta biyolojik araştırmalara dayandırılması, toplumların sosyal ve politik yapılarının değişimi; tıp ahlâkı anlayışını değiştirdiği gibi, tıp etiği alanının da genişlemesine neden oldu.

Biz genellikle tıp etiği sözcüğünü kullanmamıza karşın, etik eğitim programlarımız içinde; genetik araştırmalar, yapay döllenenme, embriyo transferi ve insanlar üzerinde araştırmalar gibi biyolojik etik konularına yer vermemiz; alanın yalnızca tıp etiği ile sınırlandırılmadığını göstermektedir.

Kısaca Biyomedikal etik ya da daha özetle biyoetik olarak isimlendirilen tıp ve biyolojik etik; tıp'ta amaç ve araç ilişkisine, hastalık ve sağlık kavramlarına farklı bakış açısı kazandırdığı için tercih sebebi oldu (1-3).

Tüm bu nedenlerle; tıp'ta tıp etik eğitimi yerine biyoetik eğitimi tercih edilmeye başlandı (3,4). Bunun üzerine; etik eğitim programlarının içeriği, kimler tarafından ve nasıl öğretilmesi gerektiği ile ilgili sorular gündeme getirildi. Bu sorulara cevap getirilmezden önce ise, biyoetik eğitiminin amaçlarının belirlenmesi gerektiği öne sürüldü (4-6).

Bu gerililik, etik ile ilgilenen uzman ve kurumların, amaç belirleme çalışmalarını yoğunlaştırmasına neden oldu. Örneğin; Hasting Center 1976 ve 1980'de biyoetik eğitiminin genel ve özel amaçlarını açıklayan iki rapor yayımladı (3,5).

Biyoetik Eğitiminin Amaçları

Biyoetik eğitiminin temel amacının; öğrenciye, ahlaksal akıl yürütme yeteneği ve haklı çıkartma becerisi kazandırmak olduğu kabul edilmektedir. Farklı eğitim düzeylerinde (lisans, yüksek lisans, doktora ya da mezuniyet sonrası etik kursları gibi) biyoetik eğitiminin amaçlarında farklılıklar olabilmesine karşın, genel anlamda biyoetik eğitiminin dört genel amacı olduğu açıklanmaktadır (1,5,7).

Bu genel amaçlara göre: Biyoetik eğitimi; öğrenciye, biyotıp için önemli olan etik konuları belirleme, tanımlama; çözüm yolları geliştirme yeteneği ile özel vakalarda uygun etik ilkeyi kullanma becerisi kazandırmalıdır. Biyoetik'te kariyer yapmak isteyenlerin yetiştirilmesi de biyoetik eğitiminin genel amaçlarından biri olarak kabul

edilmektedir (1,3,5,8).

1. Etik Konuları Tanıma ve Belirleme

Öncelikle biyoetik eğitimi; öğrencilerin, biyotıp kapsamı içinde bulunan etik konuları tanımasına ve nelerin ahlâkla, etikle ilgili olduğunu kavramasına yardımcı olabilmelidir. Çünkü, öğrenciler sıklıkla, tıbbi kararlar içinde gizlenmiş olan etik konuyu tanımakta ve diğer sorunlardan ayırdetmekte güçlük çekmektedirler (1,9).

Örneğin: bir hekim adayı, yakında ölecek olan bir kanser hastasına cerrahi müdahale kararını ya da kronik böbrek yetmezliği olan kişiye böbrek nakli kararını tereddütsüz makul bulabilir. İlk bakışta her iki durum için verilmesi gereken kararın, tıbbi bir karar olduğu düşünülebilir. Çünkü her iki durum için önerilen cerrahi girişimin, bir süre için de olsa, hastaların yaşam şanslarını artırabileceği tıbbi bir gerçektir. Fakat, bu hastalar için bu gibi cerrahi işlemlerin gerekliliği ile ilgili tartışmaların bulunduğu da diğer bir gerçeği oluşturmaktadır.

Bu bir değer biçme sorunudur. Bu tür kararların tıbbi değil, etik kararlar olduğunun anlaşılabilmesi ise, ancak durum ile ilgili etik konuların tanınması ve belirlenmesiyle mümkün olabilmektedir (1,6,9,10).

2. Etik Sorunları Çözümleme

Biyoetik eğitiminin ikinci amacı; etik sorunu tanımayı öğrenmiş olan öğrenciye, etik sorunu çözümlenmek üzere stratejiler geliştirmesine olanak sağlamaktır. Böylece öğrenci, biyoetik eğitimi süresince kendisine öğretilmiş olan etik ilkeleri, etik kuralları, etik kodları ve de hakları kullanarak çözüm yolları geliştirebilmekte ve seçenekler ileri sürebilmektedir (1,5,7).

Çözüm yolları geliştirmeden önce, sorundaki etik konunun ne olduğunun belirlenmiş olması, bu amacın yerine getirilmesi için çok önemli olmaktadır. Çünkü, etik konunun ne olduğunun ayırdına varmadan, etik ilkeleri, etik kuralları ve de etik hakları kullanmak öğrenciye etik sorunu çözümlenmede yardımcı olamamaktadır. Bu nedenle ancak, amaçları iyi belirlenmiş bir biyoetik eğitimi; öğrenciye, etik sorunu farkederek, sorunu tüm boyutlarıyla irdelemesine, çözüm yolları üretmesine, hatta alternatif kararları birbiriyle karşılaştırmasına olanak sağlayabilmektedir (1,10,11).

Örneğin; öğrenci, ilk amaçta belirttiğimiz örnek vakalardaki kararın sadece tıbbi normlara dayanmadığını, kararın etik bir karar olduğunu, değerlere dayandığını öğrendikten sonra, karar verme aşamasında kendisine yol gösterebilecek olan etik ilkeleri, kuralları kullanabilecektir. Hatta, çatışan ilkelerden hangisinin öncelikli olduğunun ayrımını yapabilecektir.

Çünkü öğrenciler, çoğunlukla da "yaşamı koruma ilkesi" ile diğer etik ilkelerin çatıştığı durumlarda çelişkiye düşmekte, çözümse stratejiler geliştirmekte güçlük çekmektedirler.

Biyoetik eğitimi, öğrencilere; bu gibi durumlarda daima öncelikli olanı ilke edinmesi gerektiğini anlamasına ve ilkeler arasındaki çatışmayı dengelemesine yardımcı olabilmektedir. Böylece eğitimin üçüncü amacı da zemin hazırlanmış olmaktadır (9,10).

3, *Belirli Konular ve Vakalar İçin Uygun Etik İlkeleri Kullanma*

Biyoetik eğitimi; belirli konular ve vakalarla ilgili etik çatışmaları çözümlenebilmek için öğrenciye yardım edebilmelidir. Öğrencinin, etik sorunu çözümlenebilmek için geliştireceği stratejilerde uygun etik ilkeleri kullanabilmesine olanak sağlamalıdır. Böylece, amaçları iyi belirlenmiş bir biyoetik eğitimi: öğrenciye, karar verme sürecinde; etiğe uygun davranış ve kod belirlemesine, söz konusu vaka için etik ilkelerin ne anlam ifade ettiğini anlamasına yardımcı olabilecektir (11-14).

Örneğin; ameliyat kararı alınmış olan kanser hastası vakamızda, söz konusu tehlike, kararın etik değerlendirilmesi yapılmadan verilmesidir. Kararın etik ilkelere, değerlere dayandırılması yeterli değildir. Hangi ilkeye neden dayandırılması gerektiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu "neden"in farkında olmak, kararın haklı çıkartılması için çok önemli olmaktadır.

Biyoetik eğitiminin bu amacı; öğrenciye, sorunda çatışan ilkeler için çözüm üretme yolları geliştirmek için etik ilkeleri kullanma ile, karar için uygun etik ilkeyi kullanma arasındaki farkı anlamasına da yardımcı olabilmektedir (11-14).

Örneğin; örnek vakalarımızdaki gibi durumlarda, öğrenci cerrahın kararı ile hastanın kararını "yararlı olmak", "zarar vermemek" ve "bireye saygı göstermek" ilkeleri açısından değerlendirerek çözüm önerileri geliştirebilir (ikinci amacın beklentisi). Fakat, hastanın önerilen cerrahi tedaviyi ret kararının etik değerlendirmesinde "bireye saygı" ilkesinin uygun etik ilke olduğuna ve istiyorsa hekimin, tedaviden çekilebilme hakkı olduğuna karar verilmesi beklenmektedir (üçüncü amacın yararı).

4. *Biyoetik'te Kariyer Yapanlar İçin Grup Eğitimi*

Son olarak, biyoetik eğitimi; biyoetik'te kariyer yapmayı planlayanların eğitilmesine olanak sağlamalıdır. Düzenlenecek biyoetik kursları; biyoetik derslerini verecek eğiticilerin yetişmesine yardımcı olabileceği gibi, konuya duyarlılık gösteren ve gereksinim duyan tüm sağlık personelinin, hatta avukatların eğitilmesine de katkı sağlayabilmelidir (1,5,14,15).

Bu amaç kapsamında biyoetik eğitimi, sadece biyoetik eğitimsi kadrosuna sahip olmak isteyenlerin yeterliliğe ulaşmasına yardımcı olabileceği gibi, mevcut kadroların sürekli değişmekte olan yeni biyoetik konular üzerinde tartışmalarına ve ortak kodlar belirlemelerine zemin hazırlayabilmelidir (16-18).

ÖZET

Biyolojik araştırmaların tıp için vazgeçilmez oluşu, tıbbın ve biyolojinin birleşmesini gerekli kıldı.

Kısaca "biyoetik" olarak isimlendirilen tıp ve biyolojik etik çağdaş tıp'ta gereklilik halini aldı. Bu gereklilik, biyoetik eğitiminin amaçlarının sınanmasını sağladı. Öğrencinin, etik konuları ayırdetmesine, çözümse beceri geliştirmesine, uygun etik ilkeyi kullanmasına ve biyoetik'te kariyer yapmak isteyenlerin yetiştirilmesine yardımcı olmanın, başarılı bir biyoetik eğitiminin ön koşulu olduğu kabul edildi.

Çağdaş bir biyoetik eğitimi için geliştirilmiş olan bu dört genel amaç; hekim adayının, her bir hastasını bir birey olarak görmesine, hastasıyla ilişkisinde ilişkinin etik boyutunu sınamasına, karar verme sürecinde etik değerlendirme yapabilmesine ve biyoetik eğitiminde eğitici rolü üstleneceklerin yeterli kılınmasına yardımcı olabileceği ileri sürüldü.

SONUÇ

Ne yazık ki bugün varolan biyoetik eğitimimizin, bu amaçların tümüne uygun olduğunu söylemek oldukça güç olmaktadır. Daha çok kuramsal öğretim yöntemine ve çoğunlukla da tek bir amaca (etik konuları tanıma) dayanan tıp etiği ağırlıklı eğitimimizin, öğrenciye uygun etik kararlar alabilmesine olanak tanıyacağını söylemek olanaksız gibi görünmektedir.

Bu nedenle tüm profesyonel biyoetik eğiticileri, "biyoetik eğitiminin; amaçlarını, eğitim ve öğretim yöntemlerini ve de eğitim programlarını" gözden geçirerek, varolan programlardaki gerekli yenilikleri yapmalıdırlar.

Çünkü, tıp ya da biyoetik eğiticilerinin; sorumluluğunu üstlendikleri eğitimin yeterliliğini, geçerliliğini ve de doğruluğunu sağlamakla ilgili etik bir ödevleri bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Report of The Commission on The Teaching of Bioethics: The Teaching of Bioethics. Institute of Society, Ethics and the Life Sciences, New York, 1976:1-31.
2. Kirsner JB. Living with Hippocrates in a changing medical word, with particular reference to the patient-physician relationship. Arch Intern Med 1992; 152:2184-8.
3. Thornton BC, et al. Bioethics education expanding the circle of participants. Hasting Cent Rep 1993:25-9.
4. Veatch RB Medical ethics. JAMA 1980; 243(21):2191-3.
5. Clouser KD, Teaching Bioethics: strategies, problems, and resources. Institute of Society, Ethics and the Life Sciences. New York, 1980:13-9.
6. Pellegrino ED. Teaching Medical Ethics: some persistent questions and some responses. Acad Med 1989; 64(12):701-3.

7. Veatch RB. Medical ethics education. In; Encyclopedia of Bioethics. In: Warren TR, ed. New York: Free Press, 1978:870-5.
8. Culver C, et al. Basic curricular goals in medical ethics. N E J Med 1985; 312(4):253-6.
9. Steven HM, et al. Medical Ethics Education: Coming of Age. Acad Med 1989; 64:705-14.
10. Ackerman TF, et al. Clinical Medical Ethics. Maryland: University Press of America 1987:1-31.
11. Hundert EM. A Model of Ethical Problem Solving in Medicine with Practical Applications. Am J Psychiatry 1987; 144:839-46.
12. McCullough LB, Jonsen AR. Bioethics Education: Diversity and Critique. J Med and Philosophy 1991; 16(1):
13. Siegler M. A Legal of Osier: Teaching Clinical Ethics at the Bedside. J Arne Med Association 1978; 239(10):951-6.
14. Self DJ, et al. The Effect of teaching Medical Ethics on Medical Student's Moral Reasoning. Acad Med 1989; 6:755-9.
15. Pellegrino ED, et al. Relevance and Utility of Course in Medical Ethics. JAMA 1985; 253(1):49-53.
16. Fletcher JC. Who Should Teach Medical Ethics? Hasting Center Report 1973; 3(6):4-6.
17. Teaching Medical Ethic. Special Issue. Acad Med 1989; 64(12):699-788.
18. Barnard D, Clouser KD. Teaching Medical Ethic in it Contexts: Penn State College of Medicine. Acad Med 1984; 64:743-6.
19. Loewy EH. Teaching Medical Ethics to Medical Students. Journal of Medical Education 1986; 61(8):661-5.
20. Walker RM, et al. Development of a Teaching Program in Clinical Medical Ethic at the University of Chicago. Acad Med 1989; 64:723-9.